

Szent és profán

(Házasságkötés és értékrend a jelenkori magyar társadalomban)

I. ÜNNEP.

Az ünnep többet mutat az emberből, mint a hétköznap. Az ünnep a koncentrált mindennapiság, sűrített jelen. Műlékonyabb-ság és megismételhetetlenebb-ség. Rendelkezik különös egyszerűségéből eredően a megrendezés felvezetésére, a tudatosításra, a változás legitimizálására, az ünnepre.

örök időnek. Hétköznapjaink mulandóak, ünnepeink örökéletűek.

Ünnepeink az élet csúcspontjai, amelyekre hétköznap szürke meneteinkkel érkezünk.

Az élet a védett völgyekben, a termékeny folyók mentén, a lankás oldalon zajlik, a lélek azonban jelfelé tekint, mint a gótikus székesegyház oszlopai és keresi a fennköltet, a más-másságot, a szabadulást, az ünnepet. Meg akarja kaparintani, kalitkába akarja zárni az időt. Szakaszolja, érzékelhetővé merevíti a pillanatot: ünnepelni akar.

Az embernek, hogy normális életet élhessen, szüksége van a feszültségek levezetésére, a tudatosításra, a változás legitimizálására, az ünnepre.

Az ünnepek a társadalom, a kultúra részei. Kultúra-közvetítők, -fenntartók, -áthagyományozók. Ünnepkultúrája alapján (is) megismerhető egy társadalom arról, hogy mit, mikor, hogyan ünnepel.

Az ünnepeiben megfogható az ember, a „nép géniusza”, a társadalom, a térség, a régió kultúrája: mikro- és makrovilágra egyaránt árulkodó jeleket visel-bordoz. Mindennapi életünk tömény, egyszerű, pregnáns lecsapódásai az ünnepeink. Valódi, mindent visszaadó tükör ez.

II. HÁZASSÁGKÖTÉS No. 1.

A tanácsi esküvőt már egy héttel ezelőtt megkötötték, minden ceremónia nélkül: két tanúval elmentek a házasságkötő terembe. Az anyakönyvvezető nem csodálkozott a négy személyes esküvőn.

A templomi esküvő szép, a házasságra lépők aktív közreműködésével zajlik. Fénye, ihlete, rendje – „transzcendens forogatókönyve” van. Az atmoszférában hitelesség van.

Gratuláció, ajándékok – irány a jó nevű hotelétterem. Az ifjú pár nyugati rendszámú, „feilobogózott” kocsiba száll. A disszidált báty (nagybácsi, a család barátja, szomszéd stb.) bocsátotta rendelkezésükre autóját – az ünnep fénye érdekében. Aperitif: konyak a városiaknak (férj családja), cseresznye a falusiaknak (leány háza népe). Esetleg fordítva. Előétel, utána négyféle húsétel, köret, saláták – túlsorduló bőség, száz embernek. A levestészta, a csiga és a sütemény hazai gyártmány – előző este hozták fel kocsival.

A „decibeles”, egybenyitott teremben nehéz kommunikálni. Hajnalra rekedt mindenki, pedig alig-alig énekeltek. Lakodalmi rock („3 + 2”) és cigányzene szól. Tánc, éjfélkor menyasszonytánc. „Eladó a menyasszony” – éli ki egye-

düli szerepét a vőfély. Erőtlenül csordogál a forint, túllihegett a hangulat. Ismét új teríték, kihozzák a vacsora „kettőt”. A sütemények mellett jól fogy a saját termelésű bor is.

Kora hajnalra az ifjú pár kimerül, elköszönnek mindenkitől és haza kosznak. Van ki jókedve határáig, ki pedig a vonatindulásig marad.

III. HÁZASSÁGKÖTÉS No. 2.

A fiú akkor még nem volt a párt tagja és ettől még lehetett volna egyházi esküvő is. Mégis úgy döntöttek, hogy jobban illik hozzájuk a társadalmi esküvő.

A tanácsi helység szüknek bizonyul a rokonoknak, ismerősöknek és a vállalat megjelent dolgozóinak. Jelen vannak a vezetők, de a kollégák is. Valaki a klub videójára veszi a szertartást, az üzemi fotós is a helyszínen.

A patronált iskola kis kórusa rövid betéteket, korálokat énekel. A meghívott előadók verseket mondanak. Meleg hangú beszéd az életről – úgy általában.

Tanúk, aláírások, pezsgő.

Az ilyen alkalomra tartalékolta vörös szőnyegen tolong kifelé a tömeg, gratulálni a kijáratnál. Az egyik örömapa – kisiparos – a leselejtezett hivatali, ám újjávarázsolt fekete Mercedesszel szállítja az újdonsült házasokat az előkelő vendéglátó-ipari egységbe.

A szülők megállapodtak, hogy közösen állják a „cechet”, hiszen „egyszer van ilyen az életben”. Az óbudai vendéglőt teljesen kibérelték kerthelyiségestől, belső termestől együtt. (Pohárköszöntőt mondanak a hivatali előjárók.) Pacalpörkölt, gulyás és nagy pohár vörösborok tűnnek el – egyelőre nyomtalanul.

Ejféli után, poharazás közben fel-felcsendül egy-egy mozgalmi nóta is – az após munkásmozgalmi ember volt. Betyáros–magyaros–kackiás–pajkos nótákat húz talpalávalónak a zenekar.

Sokan maradnak reggelig. Ők majd egyenlő mértékben részesednek a maradékokból.

IV. „SZENT” ÉS „PROFÁN”.

A ma, Magyarországon létező négyféle értékrend¹ a házasságkötési szokásokban is jól fellelhető.

A házasságkötési szokásokat – a házasság előkészítésétől kezdve a rítuson át a lakodalomig, az esemény kulturális-kulturáltsági izléséig bezárólag mindent – alapvetően két pólus, két értékrend köré rendezhetőnek érzem.

A „szent” értékrendbe tartozik vallásos „jellege”, intézményesültségének magas foka, világméretű hordozó szándéka, ritualizációs törekvései, illetve időben elsődlegessége, hivatalossága miatt a *tradicionális keresztény értékrend*, valamint a *munkásmozgalmi értékrend*.

Ezzel szemben a szekularizált másik pólushoz, a „profán” értékrendbe sorolom a *puritán felhalmozó és fogyasztói-bedonista értékrendeket*. Idevonhatóak szekundér jellegük, kisebb – bár az adott közegben jelentősebb – integrációs igényük, „materiálisabb” attitűdjeik, variábilisabb rituáltságuk, „népibb”, pogányabb megnyilvánulásai miatt.

A „profán” szféra azonban körülengeli az egész házasságkötést, hiszen kitöltheti a „szent” szféra szabálytalan, szabadon hagyott részeit, keretet adhat

neki, sőt belophatja magát oda. Természetéhez tartozik, hogy „önállósítja magát”, formalizálja, bagatellizálja, elhagyja „a szent” szférát és primér értékrenddé növi ki magát.

A házasságkötéseknek – ami alapján „megkötöttek” – más az értékrendje elvileg és más a gyakorlatban. Ezért lehet őket külön is tárgyalni a továbbiakban következő megállapítások szerint:

Először a „szent” szféra értékrendjei elvileg kizárják egymást, és a társadalmi gyakorlat szerint is „összecyegtethetetlenek”. (Ha már egyiket sem gondolják komolyan, legalább tartózkodnak a másik nyilvános ceremónia megülésétől.) Másodszor a „profán” szféra értékrendjei elvileg és gyakorlatilag is kizárják egymást. Harmadsorban a tradicionális keresztény értékrend elvileg kizárja a fogyasztói hedonista értékrendet, gyakorlatban igen jól megfér vele. (A választóvonal meghúzása rendkívül nehéz.)

Továbbá a tradicionális keresztény értékrend és a puritán felhalmozó értékrend elvileg nem zárja ki egymást, gyakorlatilag pedig nem látok különbséget a kettő között.

Végül a munkásmozgalmi értékrend és a „profán” értékrendek elvileg egymással jól megférnek, gyakorlatilag a munkásmozgalmi értékrend a fogyasztói-hedonista értékrenddel „komplementerebb”.

V. ÉRTÉKREND – TABLÓ.

A 80-as évek magyar társadalmában létező értékrendek nem mindig és főleg nem így léteztek korábban.¹

1945 döntő változásokat hozott Európa térképén és a személyes viszonyulásokban, az ünnepkultúrában is. Az értékek kontinuitása megszakadt. A társadalom alapélménye a változás lett, a minden megváltoztathatósága, a különböző nézetek-ideológiák merevségével szemben a másság létezése, a szeparáltsággal szemben a világ kitágulása. Legújabb kori történelmünk kezdetének kezdetén már létrejött egy értékösszecsúszás, a „normák dilemmája.”

A fordulat évét követően az értékszavar immár nem felületi jelenség, hanem „megüledett” jellemzőként állandósult. Az egyház által képviselt normák a drasztikus üldözés, a diszkrimináció, a közhangulati attitűd miatt jelentős teret vesztek.

Létrejött „az egydimenziós ember”: a marxizmus egyeduralkodóvá válása lehetetlenné tette a polgári gondolkodás továbbélését. A marxizmus, mint a forradalmi cselekvés ideológiája, elvesztette a forradalom nélküli hétköznapiakra való erejét. A mindig vonzó elnyomott-ideológiából a mindig taszító hivatalos-kizárólagos ideológiává lett.

Az 50-es években sajátos értékcsereét hajtottak végre: kihúzták a talajt, az értékeket az egész nép alól. A paraszti termelés kollektivizálásával, a klérus etikus szárnyának „lefejezésével” egyszerre szüntették meg a népi vallásosság hagyományos bázisait és tették etikailag impotenssé a „normaképzőket” (egyházi vezetők, iskolák, tanárok). Konzervatív fordulatot tudtak elérni az egyházon belül is. A „többfrontos harcban” sikerült elérni, hogy bázis és méltó vezetés híján belülről kezdett elértéktelenedni, követési szerep betöltésére „elalkalmatlanodni”. Az intézmény az egyház(ak) alternatív ideológiát felmutatni nem tudó árnyék- és lomtárszerep betöltésére kárhozottatott intézménnyé vált(ak).

Az értékek ilyen fajta, tudatos lebontását nem tudta követni az új értékekkel való behelyettesítés. Az uralkodó osztály önmaga szűk rétegének valós

hite nem hagyományozódott át. Az új alépitmény nem hozta létre sem automatikusan, sem pedig kiizzadva a felépitményt: a marxista etikát. A meg nem született etika helyett rendeletek, kampányok, jelszavak próbálták a norma-funkciót betölteni. A centrális, hatalmi értékképzés felruházta intézményeit, szócsoveit az értékképzés autentikusságával. A decentralizáció következményei az esetlegesség, rögtönzöttség, a napi politikától való függés. A kelet-európai prosperitás „hajnalán” egy normában lehetetlenné tett nép létezett a cinizmus határán, „értékelési dilemmában és értékelési neurózisban” szenvedőn.

A 60-as évekre „megszelídült” a világ. Az egyház némi mozgásteret kapott, az életszínvonal emelkedett, fölmerülhetett a civil társadalom gondolata. A marxizmus értelmezésében helyet kapott az emberi autonómia, az emberi közösségi élet fontossága. „Hegemóniából átment domináns ideológiába”. Miután életképtelenné tette a rivális értékhozókat – maga is átesve a „praxis kritikáján” –, elerőtlenedett.

A „szent” értékrend(ek) mellett nem, vagy éppenhogy létezett a profán értékrend, melynek – szélesebb néprétegekben – csak 45 előtt volt hagyománya, a „létező szocializmusban” csak a 60-as évek eleje óta lelhető fel. A puritán felhalmozó egyfajta protestánsetikából táplálkozó – tehát vallásos gyökerű –, de kapitalista, felhalmozó etikának a magyar megfelelője. Szükség-szerűen akkor jöhetett létre mint értékrend, amikor lett mit felhalmozni és volt hova befektetni: mert önmagát ismétlő spirálba csak ekkor kezdhet ez az életforma. A munkaerő – és az összes munkaerő nyelvére lefordítható kapcsolat – az önerő maximális kihasználása és az így nyert tőke aszketikus fogyasztása melletti növekménnyel kiegészülve kerül befektetésre. A szigorú normarendszer kapitalista létfeltételek között feszes, periodizált, ugyanakkor nyugalmat és biztonságot is nyújtó életforma. Az eredeti tőkefelhalmozás magyar megfelelőjében a normarendszer „megpuhul”. A gazdasági útkezesben, bizonytalanságban, a felhalmozói spirált részben tisztességtelen gyorsításnak teszik ki, részben eleve határt szabnak neki a tulajdonosról, a termelőerőkről vallott, jogszabályba öntött szocialista nézetek. Ilyenformán valahol szükségszerű, hogy a puritán felhalmozó értékrend átcsapjon fogyasztói hedonistává, azaz mivel a befektetésnek korlátai vannak, a fogyasztás válik dominánssá.

A ma fogyasztói-hedonista értéktípusa egyrészt a 60-as évekig általánosan jellemző szegénységre támaszkodik, másrészt felvevő értéktípusává lett mindazoknak, akik a többi értékrenddel nem tudtak, illetve nem akartak azonosulni. Az életszínvonal ugrásszerű növekedése (1956–65) meghatározó élményévé vált egyszerre két-három generációnak. A 80-as évek ellenkező előjelű változása azért is olyan megrázkódtató jellegű, mivel a rövid ideig élvezett, „fogyasztói társadalom”-kínálta hedonista értékrend, mint a többi értékrend hiányát befedő ürkitöltő szerepe után nincsenek bejártatott alternatívák.

VI. A HÁZASSÁGKÖTÉSI FUNKCIÓK.

Az (ünne)p házasságkötés mikéntje sohasem csak az individuum ügye, hanem eredendően kollektív. A házasságkötéshez fűződő rítus szerepe hármasság. *Tagolja az életet* (a közösséget és az egyénét általában), *fenntartja a közösségi integrációt* és végül *stabilizálja a kultúrát.*² E hármasság funkció a két pólus, a „szent” és a „profán” mentén más és más jelentőséggel bír.

Az *élet tagolásának* szerepe szerint, a hagyományos kereszténység kevesebb évfordulót ünnepel, mint a munkásmozgalmi értékrend. A rítusszám külön-

bőzségéből (6:13) eredően a tradicionális keresztény értékrend kevésbé tagolja az életet, stabilabbnak, a világ egészébe ágyazva gondolja azt el, míg a munkásmozgalmi értékrend sűrűbb tagolása, dinamikusabb, konkrét társadalomba való beagyazottságával periodizál. Mindkettőben közös, hogy jelentőséget tulajdonít neki, szankcionálja, illetve preferálja, nyilvánossá, rendkívülvé és unnepeylessé kívánja tenni.

A *közösség integrációjának* funkciója a „szent” szférán belül azonos. A tradicionális keresztény értékrend „integrációs eszköztára” jóval bőségesebb, egységesebb. Múltban gyökerező („1000 éves”) és egyben perspektivikus is. Transztendenciájánál fogva összeköti a múltat és a jövőt, exponálva a jelent, ezzel a tartósság és biztosság érzetét kölcsönözve. Romantikus, misztikus elemeivel, liturgikus megoldásaival minden esetben szemet gyönyörkötödtető: fényesebb és csillogóbb a másik pólusénál.

A munkásmozgalmi értékrend szerinti házasságkötés hagyománytalanabb, modernebb, felszínesebb. A „szocialista családi és társadalmi ünnepek” mint ilyenek, 1920 óra léteznek csupán, módszeresen Magyarországon csak a 60-as évektől kezdve számolunk vele. A környezet kisebb reprezentativitása, a szűkösebb méretek eleve „infrastrukturális hátránnyal” járnak, és ezt nem nagyon sikerül szervezési – szavalat, énekkar, gépzene – megoldásokkal személyesíteni. Az elvont célokat sokkal nehezebb a házassági beszéd szintjére „lehozni”, a személyes konkrétumok és cselekvés terébe vonni. És itt mutatkozik meg talán legjobban az, amitől a két értékrendet a „szent” kategóriájába lehet besorolni: a tradicionális keresztény értékrendben a házasság szentsége, a felek házassági szándékának Isten színe előtt, a közösség jelenlétében történő kijelentése, hasonló a munkásmozgalmi értékrend „szovjet típusú” házasságkötésében történetekkel, amikor az ifjú pár első útja a Lenin-mauzóleumhoz vagy az Imszeretlen katona sírjához vezet.

Az ember, hogy a maradandóra képes legyen, kilép a jelenből, az időből (Isten = végtelen, illetve Lenin = történelem) és fellebbezhetetlen, egyetemes tekintélyhez, erőhöz, a számára létezőhöz fordul „pecsétért”, egyben elősegítve ezzel az eszmének, az értékrend alapján történő integrációját.

A *kultúra stabilizációját* is – a maga formakincsével, hagyományaival, szokásrendszerével – jelenti a házasság ritusa.

A tradicionális keresztény értékrend jellemzője a kognitív és emocionális összhang. Léteznek értékállónak bizonyult szabályok, amelyek a társadalmi keretektől függetlenül is élnek, amelyek keresztény eredetüket elvesztve, állandóan, általános társadalmi normaként élnek tovább. E mellett a munkásmozgalmi értékrend amorf állapotban, az általános, a humanizált értékek transzformátoraként jelenik meg, ennek következtében önállóbb és variábilisabb.

A „profán” értékrendeknek éppúgy megvan ez a hármas funkciójuk, de szekundér jelleggel, szükségszerűen a „szent”-hez is kapcsolódva. Jól kivehetők, szinte saját értékrendi képükre és hasonlatosságukra alakítják sokszor a „szent” szférát is.

Így például a felhalmozó-hedonista értékrendből táplálkozik a szertartást övező egyházi luxus megannyi formája, az esküvő kellékeinek túlhangsúlyozott beszerzése, a közlekedési eszközök túlságosan magas reprezentációs értéke, de leginkább a nagy létszámra méretezett, előkelő helyen megrendezett, túlcserdülő vendéglátás. A falun megrendezett lakodalom, a Mátyás-templomos-Hiltonos exkluzív esküvő és a mozgalmi-funkcionárius reprezentációs házasság-

sághkötési rítusára egyaránt érvényes ez. A fogyasztói-hedonista értékrend, mint szemlélet mindig is jelen volt az „ünneplő társadalomban”, csak egyrészt adott életszínvonalhoz viszonyult, másrészt égető szegénység esetén is kötelező volt ilyenkor a bőség felmutatása.³

A „profán” szféra nagycsaládos, rokonságra, ismerősökre kiterjedő, „egész falus”, „együtt a család” összejövetelekre ad lehetőséget. A sokszor hetekkel előtte elkezdődő készülődés, közös munkaalkalmat biztosít, szerepfelkínálások révén kialakít egyfajta munkamegosztást, erősíti az együvé tartozást. A gyakran pontosan szabályozott, az eseményt forgatókönyvszerűen meghatározott rítus, mint viszonyítási alap „kulturálisan” is összetartó.⁴

VII. KOMMUNIKÁCIÓS ŪR.

A „szent” értékrendek számszerűségéből levonható² az a következtetés, hogy a tradicionális keresztény rítus alapján kötött házasságok száma csökken, hogy ezeket nem mindig helyettesíti a „szocialista házasság” rítusa, illetve az utóbbi a társadalom jelentős részének megfelelő.

Közel sem gondolható, hogy a „szent” értékrend alapján megkötött házassági rítusok valóban megegyeztek a meggyőződéssel. A hagyományos keresztény értékrend alapján megkötött házasságok sem jelentették azt, hogy valóban így is gondolkodtak, éltek a „felek”. Hiába közvetítette maga a rítus az Istent, illetve a szocializmust, a résztvevők ettől független értékrend szerint élhettek. „Kommunikációs szakadék” támadt rítus és „viszonyulás” között. A rítus kiszolgálói nagyrészt elidegenedett módon, rutinszerűen végezték „munkájukat”. A másod-, harmadrendű funkciók kerültek előtérbe, tehát a tradíció, a rokoni elvárás (tradicionális keresztény értékrend) vagy a karrierigény, a hivatalos elvárás (munkásmozgalmi értékrend). Tehát mindkét „szent” értékrend meglétében jelentős szerepet játszott, a formális és informális társadalmi elvárás, a rituális igény, a „vágy-gondolkodó” pedig elhalványodott. Intézményesített tömegfunkciója – eltérő mértékben – abban is állt, hogy kitöltse a „világnézeti űrt”, ami a világnézeti üzenet és annak megértése között volt.

Az intézményi értelmezéstől függetlenül mindig az *egyéni értelmezés* adja a keretet. A házasságot kötő pár elő- és utóélete minősítheti csak a rítust, tehet egyenlőségi vagy egyenlőtlenégi jelet az implicit vagy az explicit értékrend közé.

VIII. MECHANIZMUS ÉS STRUKTŪRÁK.

A házassághkötési szokásokban, mint ünnepi alkalmakban társadalmi jelenségszinten valamelyest megragadható a magyar társadalom diszfunkcionális működése és az ebből eredő tudati és magatartásbeli torzulás.⁵ Tetten érhető a magyar társadalom egészét átfogó gondolkodási aspiráció, az „eszmei doktrína”, az értékháttér, az elméleti-elvi modell, az uralkodó ideológia, a praktizáló élettér (*mechanizmus*) a marxí-lenini, szocialisztikus, kommunalizáló, munkásmozgalmi, ateísta-materialista, egyszóval: *szovjet típusú szocializmus*. Ez mint mechanizmus „folyamatosan azon dolgozott, hogy az értékek a társadalom tudatában” a saját elképzelése szerinti rendbe rendeződjenek el, vagy rendeződjenek át, így akarva funkcionálisan *működtetni a társadalmat*. (Az értékátadás szocializációs szerepeit centralizálva, monopolizálva – iskola, tömegkommunikáció – vagy pedig „áthangszerelve” – egyház, család –, hogy végső fokon ezek is a mechanizmus funkcionális működését szolgálják.)

De megvolt és kialakult a társadalmi tudatban a „szovjet típusú szocialista mechanizmus” léte mellett és ellenére az „értékek hierarchikus rendjének egy

viszonylag állandó *struktúrája*”, amely olyan alapvető egyéni értékeket preferál, mint például szabadság, autonómia, és pozitívan visszaigazolt társadalmi, gazdasági szervező elveket vall, mint például demokrácia, függetlenség és piacgazdálkodás.

A házassági szokások ilyenén való kialakulásában működött, „dolgozott” a szocialista értékrend-értékhierarchia *mechanizmusa*, amelynek a segítségével – összes részfunkciójával együtt – a szocializmus győzelmének-fennmaradásának-uralmának *funkcióját* volt hivatott teljesíteni. (A házasságkötés mibenlétét mind a négy részfunkció – kulturális, társadalmi, politikai, gazdasági – egyaránt meghatározza.)

A diszfunkcionális részfunkciók közül a társadalmi és kulturális különösen jól nyomon követhető a házassági normák alakulásában.

„A működési zavarok a mechanizmusban és a struktúrában, a struktúra szétzilálásában és a mechanizmus rossz működésében” jelentek meg. Ennek következményei pedig „a világnézeti válság, a világnézet nélküli ember”, „az értékválság, az anómia, a kettős kötés, az ambivalencia, a cinizmus, a ritualizálódás”. (Hankiss E.)

A társadalmi részfunkció működési zavara házasság terén úgy nyilvánul meg, hogy a házasulandók „*világnézet-biányosan*” (világnézeti válság, értékválság, világnézet nélküli ember), *bizonytalanul* (anómia) állnak házasságuk kapujában, *felemás módon* kényszerülnek választani házassági ceremóniát (kettős kötés), ünnepet meghatározó normarendjük *eldöntötlenül* a számukra (ambivalencia); a tartalom hiányát a *formával pótolják* (ritualizáció).⁶ (– A cinizmus, az „egészből” való kiábrándulás jelenthet együttélést vagy többszöri házasságkötést.)

A kulturális részfunkció diszfunkcionális megjelenítése, a házasság „*pártosítása*” (politikai keret), agyon *lakodalmasítása* (elpiacosodás). A házas felek *elszenvedői* lettek az ünnepnek (pászszivítás), az adott hagyományos keretek megszűnését nem követi semmi, *nincs* saját elképzelés, „*megteremtő erő*” (a kreativitás hiányos).

IX. TENDENCIÁK.

A házasságkötésben, rítusában az értékrendek természetesen heterogén módon tükröződtek. Ezenkívül viszont jól megfigyelhetők az értékrendek *tudatossági szintjeinek* alacsony foka, az *elkendőzésre való hajlam*, a *rejtőzködő bevallása*, az *értékrendek egybemosása*. Továbbmenve – eltérő fokban – nem volt kohéziójuk („szent” értékrendek), társadalmi erejük csekély. Jellemzőjük a *zavarodottság* és a bizonytalanság.²

Pusztán az e témában vizsgált jelenségek alapján leírhatónak gondolom azt, hogy ünnepkultúránk általában véve elszegényedett, hogy az ünnep lényegében benne levő materiális elemek szerepe fölerősödött, az ezekkel együtt járó integráló-kohéziós hatás felerősödése nélkül.

Az értékrendek területén általános a hit – és a hit elvesztése. A tradicionális keresztény értékrend – itt helyesebbnek érzem e helyett „az egyház” szóhasználatát – elveszítette tekintélyét, függetlenségét, hitelét. Az értékrendet megszemélyesítő klérus olyannyira megtalálta szerepét, helyét a másik értékrendben (munkásmozgalmi értékrend), hogy vele összefonódva nem képviselt másságot, tömegesen fölállalható, tiszta értékrend-alternatívát. A munkásmozgalmi értékrend, vagy szocialista értékrend „emberi dimenziója”, elmélete ki sem alakult tel-

jes mértékben, társadalomépítő praxisának kudarca az értékrend létjogosultságát kérdőjelezte meg.

A „szent” értékrendek Magyarországon válságban voltak.

Mindkettő, magához mérten a tömegbázisvesztés hosszan tartó időszakát élte, azzal a különbséggel, hogy a tradicionális keresztény értékrendnél (egyház) valamelyest elkülöníthető a fej a testtől, tehát a transzcendencia mint olyan, továbbra is a legjelentősebb vonzóerőt képviselte, vagyis a „hívek” számszerű növekedése mellett, belső megújulási folyamat is megindult. A tradicionális keresztény értékrend tömegbázisa ilyen formán tehát mégiscsak nőtt, míg a munkásmozgalmi értékrend mindig igen labilis test, alig-alig tudta elviselni, az értékrendnek hosszú idő óta megfelelni képtelen, hitelét veszített „fejét”. Az értékrend tömegbázisa jelentős fogyásnak indult, a reprezentáns uralkodórétég esetében sem különíthető el élesen, hogy az értékrendet meggyőződésük vagy személyes érdekeik alapján képviselték-e?

A puritán felhalmozó értékrend továbbélése a 80-as évek végén kérdéses. A vállalkozó társadalmi keretek olyannyira szűkké váltak, hogy az a viszonylag széles réteg, amelyik kelet-európai módon, de eredményesen tudott felhalmozni, a jövőben legfeljebb csak korábbi befektetéseinek gyümölcsseit élvezheti, de felhalmozásra képtelen lesz, mivel azonos aszketikus fogyasztás mellett is meglehetősen nőnek kiadásai; valamint az önkizsákmányoló munkavégzés tovább nem fokozható. Feltehető, hogy életszínvonalának fenntartására fogja fordítani megszerzett tartalékait.

A fogyasztó-hedonista értékrend egyrészt szintén teret veszthet, hiszen a fentiek rá is vonatkoznak. Az általános eszméletlenség és értékrendválság időszaka, a felhalmozás ellehetetlenülése az általános fogyasztási nehézségek és zavarok feltehetően megnövelik a fogyasztó-hedonista értékrend értékét, szerepét, igényét, házasságkötésben játszott normatív szerepét.

X. ÜNNEP.

Az ünnep a társas lét eszenciája. Létezésénél fogva közösségi. Az „Én” magányának, elszigeteltségének feladása, feláldozása a köz oltárán. Az összekülönbözőség helye a hétköznap, az összetartozás tere az ünnep.

Az ünnep kilépés az időből, rácsodálkozás a végtelenre, betekintés a legizgalmasabbba, közeledés a transzcendens felé.

Az ünneptől megfosztott ember vesztesége kettős: elveszíti értékrend szerint az ünnepet, és elveszíti ezáltal annak tudatát is, hogy veszített valamit...

Az ünnepek paradox eseményei az emberiségnek. Az ember csillapíthatatlan igényéből táplálkozik, „a világ egészének univerzális helyeslésének átéléséből”, és válik önmaga, önmagunk, az „Én” helyeslésének „átéltetésévé”.

Elszentségtelenedhet, ami „szent” és szentté válhat, ami „profán”.

FELHASZNÁLT IRODALOM.

1. Hankiss Elemér: Az értéktudat kiforratlansága. (Diagnózisok.) Magvető Kiadó. Budapest 1983.
2. Tomka Miklós: Elefordulók ünneplése a szocialista országokban. Kultúra és közösség. 1982/5.
3. Pápay Zsuzsa: A lakodalom szociológiája. *Mozgó Világ*, 1987/7.
4. Szémán Zsuzsa: A lakodalom hagyományörző szerepe és társadalmi funkciója Felsőtárkányon. *Ethnográfia*, 1983/2.
5. Hankiss Elemér: Társadalompatológia (Diagnózisok II.). Magvető Kiadó. Budapest, 1986.
6. Müllerné: Budapest, XIII. kerületi anyakönyvvezető. (Szóbeli közlés.)
7. Hernádi Miklós: Ünneplő társadalom. Kossuth Kiadó. Budapest, 1985.
8. Hernádi Miklós: A szabályozott ünnep. *Világosság*, 1984/7.
9. Hernádi Miklós: Tallózás az ünnepekkel foglalkozó szakirodalomban. *Világosság*, 1978/8-9.
10. Az ünnep tegnap és ma. *Világosság*, 1978/8-9. (Tematikus szám.)
11. Hankiss Elemér: A fekete doboz. *Valóság*, 1987/4.
12. Hamvas Béla: Ünnep és közösség. In: *A láthatatlan történet*. Egyetemi Nyomda. Budapest, 1943.
13. Berend T. Iván: Gazdasági útkeresés 1956–1965. Magvető Kiadó. Budapest, 1983.